

Євген Папенко*

Діяльність польських та українських сокольських товариств у Східній Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст.

Activity of Polish and Ukrainian Sokil societies in Eastern Galicia at the end of XIX – at the beginning of XX centuries. The article analyses different activities of Polish and Ukrainian Sokil societies in Eastern Galicia at the end of XIX – at the beginning of XX centuries. In the article it is discovered the influence of socio-political process, which happened on West Ukrainian lands at the end of XIX century, upon the birth and development of Sokil movement. The main expansion ways of Sokil gymnastic and sport activity are determined. It is insisted that Ukrainian Sokil, being created ad exemplum of Czech and Polish ones, adopted only neighbors' names and organizational structure. It is underlined that the new stage of combat for the statehood, being waged by the dependent nations, had begun thanks to activities of Sokil youth organizations of Austrian Hungarian Empire at the end of XIX – at the beginning of XX centuries. In was important that particularly this gymnastic and sport Sokil societies became the heart of Polish and Ukrainian army at the beginning of XX century.

Keywords: Sokil movement, youth society, Eastern Galicia, the national liberation struggle, government formation process

Деятельность польских и украинских сокольских обществ в Восточной Галиции в конце XIX – начале XX века. В статье анализируется деятельность польских и украинских сокольских обществ в Восточной Галиции в конце XIX – начале XX в. Раскрыто влияние социально-политических процессов, которые возникли на западноукраинских землях в конце XIX в., на зарождение и развитие сокольства. Определены основные пути распространения сокольского гимнастическо-спортивного движения. Отмечается, что украинские „Соколы”, возникая по чешскому и польскому образцу, от соседних народов

* Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна). Поштова адреса: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, м. Київ. E-mail: jenu-papenko@mail.ru.

позаїмствовали только название и организационную структуру. Подчеркивается, что благодаря деятельности сокольских молодежных организаций Австро-Венгерской империи, в конце XIX – начале XX в. начался новый этап борьбы народов за государственность. Важным было то, что именно эти гимнастическо-спортивные сокольское общества составляли ядро польского и украинского войска начала XX века.

Ключевые слова: сокольское движение, молодежные общества, Восточная Галиция, национально-освободительная борьба, государственность.

На початку XIX ст. території слов'янських держав перебували під владою Турецької, Австро-Угорської, Російської імперій. Уряди імперських країн проводили політику, спрямовану на денационалізацію, асиміляцію пригнічених націй, придушення національно-визвольних рухів. Саме це сприяло виникненню різноманітних спортивних та військових товариств, які масштабами своїх організацій переростали у визвольні рухи. Одним із таких товариств є гімнастично-спортивне товариство „Сокіл”.

Історія польського сокільства тісно пов'язана зі західноукраїнськими землями. Після жорстокої розправи російського царизму з польським повстанням 1863 р. за незалежність і визволення з-під гніту Російської імперії польський визвольний рух переживав важкі часи. Однак польська студентська молодь кинула клич про те, що підняти національний дух можна лише в здоровому тілі („здоровий дух у здоровому тілі”)¹. Для того, щоб передати молоді національно-визвольні традиції, дух польського народу до боротьби за незалежність, засновники польського сокільства взяли своїм покровителем Тадеуша Костюшка – національного героя, який підняв народне повстання проти Російської імперії. З 1867 р. починається створення польських гімнастичних товариств „Сокіл” за прикладом чеського „Сокола”.

Слід зазначити, що згідно з реформами 1867 р. створена Австро-Угорська імперія надала польській шляхті в Галичині великі переваги в усіх сферах суспільно-політичного життя і під польським контролем опинилася вся адміністрація галицького краю, який швидко колонізувався. Сучасний український дослідник гімнастично-спортивних організацій Галичини Б. Трофим'як у своєму монографічному дослідженні наголосив, що польський сокільський рух, який виник у Львові, став одним із голов-

¹ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 350, оп. 1, спр. 4918, арк. 33.

них чинників колонізації та колонізації західноукраїнських земель, санацій та пацифікацій². З таким твердженням можна погодитись лише частково, адже архівні джерела інформують про те, що в основному польські сокільські організації були орієнтовані на консолідацію поляків для відновлення польської державності³.

Засновниками польського „Сокола” були Клеменс Жукотинський та Людвік Гонтельталь. На час заснування польського „Сокола” у його середовищі налічувалось 125 членів, а вже на 1892 р. товариство об’єднувало понад тисячу⁴. Спочатку польський „Сокіл” обмежувався територією Львова. Це був єдиний польський осередок на теренах усього галицького краю і лише з 1884 р. почав поширюватися в інших містах⁵. Цікавий був соціальний склад першого сокільського товариства у Львові, основу якого складала польська інтелігенція. Це підкреслює загальну спрямованість сокільських товариств як товариств культурно-просвітницького напрямку.

Статут польського „Сокола” передбачав: „...Виховання духу взаємодопомоги серед членів..., послуху і карності через проведення спортивних занять, влаштування публічних свят і заходів”⁶. На думку організаторів польського сокільського руху, ці заходи мали підготувати поляків до майбутньої боротьби за відновлення власної державності, яка була втрачена внаслідок трьох поділів Польщі (1772, 1793, 1795). Станом на 1909 р. у семи округах Західної України існувало 150 польських товариств, що налічували 20 тис. членів⁷. Крім того, ще з 1895 р. право членства в польському сокільському товаристві здобули жінки.

З квітня 1881 р. польський „Сокіл” у Львові почав видавати свій щомісячний друкований орган „Przewodnik gimnastyczny”, першим редактором якого був П. Жулинський. До 1884 р. наклад становив 650 примірників, на початку 1885 р. – понад тисячу, а на 1907 р. сягнув цифри 20000 примірників.

² Б. Трофим’як, *Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX – перша пол. XX ст.)*, Тернопіль 2001, с. 71.

³ ДАЛО, ф. 350, оп. 1, спр. 4900, арк. 2 зв.

⁴ О. Вацеба, *Нарис з історії західноукраїнського спортивного руху*, Івано-Франківськ 1997, с. 16.

⁵ E. Polak, M. Huzarski, *Participation of Members of Polish Gymnastic Society „Sokol” in Rzeszow in Polish and International Sokol Slets until 1939*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Dugosza w Czstochowie. Kultura Fizyczna” 2014, t. XIII, nr 1, p. 15.

⁶ М. Гуйванюк, *Січовий рух у Галичині й Буковині (1900–1914 рр.)*, Чернівці 2009, с. 68.

⁷ Б. Трофим’як, *Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX – перша пол. XX ст.)*, Тернопіль 2001, с. 72.

ків⁸. Ця статистика свідчить про те, що сокільський рух за доволі короткий час набув широкої популярності на теренах Галичини. Часопис висвітлював організаційну діяльність товариств, матеріальний стан, пропагував меценатство на потреби сокільства. Передові директивно-інструктивні статті наголошували, що обов'язком кожного чинного члена польського „Сокола” повинна бути турбота про фізичне та духовне здоров'я своє й інших, вживання виключно польської мови, підтримування передусім польського промислового виробництва, поширення сокільської ідеї як засобу відродження народу. Значну увагу приділено питанням військового вишколу членів „Сокола”. З 1912 р. поляки створювали сокільські дружини, завдання яких полягало у мілітарному вихованні⁹. За повідомленням польського часопису „Przewodnik gimnastyczny”, у липні 1914 р. у м. Пустомитах польський посол та промисловець З. Левковський подарував товариству „Сокіл” для потреб вишколу кілька одноповерхових будинків та надав готівку для використання в потребах товариства¹⁰.

Діяльність польського „Сокола” у Львові, поширення сокільських ідей за допомогою спеціалізованого часопису „Przewodnik gimnastyczny” сприяли появі нових польських товариств у інших містах Східної Галичини. Однією з причин такого широкого зацікавлення сокільським рухом було те, що 5–6 червня 1892 р. у Львові на честь 25-річчя польського „Сокола” відбувся перший публічний виступ польських „Соколів” під проводом Жаготи Крувчинського. Варто зауважити, що на цей виступ приїхали і представники чеського спортивного руху з Праги, який очолював доктор Шнайдер. Цей приїзд, за свідченнями тодішньої преси, справив велике враження на тогочасне українське суспільство. Празькі „Соколи” були в однакових одностроях, з однаковими відзнаками та розмовляли рідною мовою. Саме в цей час українська молодь Східної Галичини проявила неабиякий інтерес до чеських та польських гімнастично-спортивних сокільських товариств та влаштувала для них спеціальний концерт хору „Боян”¹¹. Тому можна впевнено стверджувати, що саме чехи та поляки дали

⁸ А. Животко, *Історія української преси: Навч. посібник для студентів факультетів журналістики вищих закладів освіти*, Київ 1999, с. 125.

⁹ ДАЛО, ф. 350, спр. 3460, арк. 2.

¹⁰ В. Кубійович, *Енциклопедія українознавства: Словникова частина*, vol. 8, Париж – Нью-Йорк 1976, с. 2940.

¹¹ В. Леник, *Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 р.)*, Львів 1993, с. 99.

поштовх до заснування українського „Сокола”, що також підтверджують і українські періодичні видання кінця XIX – початку XX ст.¹². У серпні 1894 р. відбувся II Великий здвиг польських та чеських „Соколів”, у якому взяло участь близько 1500 осіб.

Звичайно, такі спільні польсько-чеські сокільські маніфестації відіграли неабияку роль у зацікавленні поляків спортивним товариством „Сокол” та сприяли поширенню польських сокільських осередків не лише в різних містах Західної України, а й на польських етнічних землях. У 1884 р. було відкрито філії польського „Сокола” в Станіславові й у Тарнові; 1885 р. – у Тернополі, Коломиї, Кракові, Перемишлі, Вроцлаві; 1891 р. – у Рогатині та в Бродах; 1892 р. – у Бережанах, Золочеві, Чорткові; 1893 р. – у Збаражі; 1894 р. – у Бучачі та ін. У 1894 р. існувало 46 польських сокільських товариств, а в 1896 р. їх налічувалось вже 70¹³. Варто також зазначити, що від 1888 р. польські сокільські товариства створювались за межами Галичини та етнічної Польщі – в Австрії (за ініціативою Тадеуша Романовича), Німеччині (за ініціативою Бернарда Хшановського), Америці та в ін. країнах¹⁴. Львівський часопис польського сокільства „Przewodnik gimnastyczny”, який до 1884 р. виходив накладом 650 примірників, з квітня 1896 р. став друкованим органом усіх наявних польських „Соколів”. Одним зі свідчень зростання зацікавлення польським сокільством із боку широкого загалу було те, як швидкими темпами зростав тираж цієї газети. Так, на початку 1885 р. наклад „Przewodnika gimnastycznego” становив 1000 примірників, у 1892 р. – 3200, а в 1907 р. – досягнув цифри 20 тис. примірників¹⁵.

На 1909 р. у Західній Україні в семи сокільських округах, де було 150 польських товариств, налічувалось близько 20 тис. членів. Варто зазначити, що у IV окрузі, який охоплював Тернопільське воєводство, діяло 30 сокільських товариств, в завдання яких входила шовіністична й асиміляторська діяльність¹⁶.

¹² А. Животко, *Історія української преси: Навч. посібник для студентів факультетів журналістики вищих закладів освіти*, Київ 1999, с. 22.

¹³ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІА України, м. Львів), ф. 312, оп 1, спр. 79, арк. 1.

¹⁴ В. Леник, *Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 р.)*, Львів 1993, с. 99.

¹⁵ О. Вацеба, *Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні*, Івано-Франківськ 1997, с. 16.

¹⁶ Б. Трофим'як, *Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX – перша пол. XX ст.)*, Тернопіль 2001, с. 72.

На прикладі польського сокільства можна прослідкувати загальну картину зростання авторитету й чисельності сокільських товариств серед багатьох слов'янських народів. У перші десятиліття свого існування польське сокільство, подібно до чеського (1862 р.), словацького (1863 р.), хорватського (1863 р.), було частиною культурно-просвітницького та національно-визвольного руху в Австро-Угорській монархії. Саме завдяки цьому сокільство швидко стало поширеним і вагомим явищем у суспільному житті.

Варто підкреслити, що наприкінці XIX ст. яскравими подіями слов'янського сокільства були Всеслов'янські сокільські здвиги. На ці величні масові свята з'їжджалися „Соколи” з різних країн та представники різних національностей. На початку XX ст. празькі здвиги засвідчили участь у них, поруч з чехами, хорватських, болгарських, польських, російських „Соколів”, а також делегацій українських сокільських організацій. Тобто вже й серед українського загалу з'явилося зацікавлення сокільськими товариствами. І хоч перші українські осередки товариства „Сокол” виникли пізніше, ніж в інших слов'янських народів, сприйняття сокільської національно-визвольної ідеї було серед українців не випадкове. Як стверджував український історик Михайло Грушевський в одній зі своїх статей: „... і в українській минувшині знайшлося багато такого, що духом своїм, своєю ідеєю дуже близьке було чеському сокільству”¹⁷.

Як бачимо, чеські та польські товариства „Сокол” відіграли значну роль у поширенні сокільських ідей на західноукраїнських землях. Характерною рисою польського сокільства було те, що до нього прилучилось і українське населення Східної Галичини, що, до певної міри, сприяло колонізації українців. Завдання, цілі та діяльність польських сокільських товариств викликали значний інтерес серед галицьких українців та вплинули на зародження українського сокільського руху наприкінці XIX ст.

Ідея створення українського „Сокола” зародилася ще в середовищі членів студентських товариств „Ватра” та „Академічне братство”, які виникли у Львові наприкінці XIX ст. Активними учасниками товариств були С. Яричевський, Б. Лепкий, В. Лаврівський, В. Нагірний. Саме вони стояли біля витоків українського „Сокола”. Так, ще у 1886 р. В. Нагірний у статті „Працюймо, а Бог нам допоможе!”, яка була надрукована в часописі

¹⁷ М. Грушевський, *Сучасне сокільство й наука нашої минувшини*, „Громадський вісник” 1923, nr 12, с. 6.

„Батьківщина”, закликав до створення „пожежно-руханкових товариств за для збереження селянських господарств”¹⁸. Перше українське товариство „Сокіл” було створено за сприяння Клима Жмури та Павла Думки в селі Купчинах на Тернопільщині¹⁹.

Процес налагодження сокільського життя відбувався повільно. Українське населення та окремі національні провідники ще не розуміли, що на початковому етапі лише спортивне товариство „Сокіл” може активізувати населення до громадської роботи. Українське громадянство не знало про те, що в Німеччині подібні гімнастично-спортивні товариства існували вже від 1800 р., вони сприяли пробудженню німецького народу та зростанню його громадянської активності.

Зміни у Львові настали в 90-х рр. XIX ст., тут 17 липня 1892 р. у залі Народного Дому відбулися збори під головуванням учителя гімнастики Бучацької гімназії Онуфрія Геціва, якому допомагали В. Лаврівський, І. Кулачковський і студент філософського факультету Львівського університету І. Яричевський. Відкривши збори, В. Кулачковський наголосив на тому, що українська нація закута в залізні кайдани, які нелегко розірвати: „Нам треба залізної сили і тому мусимо набрати такої сили, а тоді пірвемо кайдани (...). Бракує нам товариства, що вчить розвивати силу кожного українця зокрема. Лучити українців разом, щоб була велика непереможна сила. Таке товариство маємо заснувати”²⁰.

Саме на засадах національно-визвольної боротьби слов'янських народів, В. Нагірний та В. Лаврівський у 1892 р. розробили статут українського „Сокола”, завдання якого полягало в „побудові соборної України, яка б не зазнавала національного, політичного та духовного гноблення”²¹. Проте лише 26 липня 1893 р. статут затвердило австрійське міністерство внутрішніх справ (наказ № 18026) і 3 серпня 1893 р. Галицьке намісництво (наказ № 62583)²². Незважаючи на перепони австрійської адміністрації та

¹⁸ ЦДДА України, м. Львів, ф. 312, оп. 1, спр. 12, арк. 1.

¹⁹ О. Вацеба, *Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні*, Івано-Франківськ 1997, с. 19–20.

²⁰ І. Боберський, *Українське сокільництво (1884–1939)*, Львів 1939, с. 5.

²¹ І. Монолатій, *Українські легіонери: Формування та бойовий шлях Українських січових стрільців. 1914–1918 рр.*, Київ 2008, с.7; Б. Трофим'як, *Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX – перша пол. XX ст.)*, Тернопіль 2001, с. 108.

²² А. Благітка, „Сокіл-Батько”: *Спортивно-руханкове товариство товариство у Львові. Альманах 1894–1994*, Львів 1996, с. 23.

втручання польських політичних чинників, 11 лютого 1894 р. відбулися під головуванням В. Нагірного перші загальні збори членів товариства „Сокіл” у Львові в будинку „Бесіди”. Саме з цього часу розпочалась історія організованого українського сокільського руху на західноукраїнських землях.

Відповідно до статуту „Сокіл” мав власний прапор (лев на синьому полі), гімн („Соколи, соколи, вставайте в ряди”, який написав Я. Ярославенко (справжнє прізвище – Вінцковський)) і гасла-кличі („Усі вперед – усі разом”, „У здоровому тілі – здоровий дух”, „Де сила – там воля”)²³.

Сокільська система виховання заохочувала українців своєю демократичністю, гармонійним поєднанням духовності та тілесності, сприяла національному самоутвердженню. Зацікавлення діяльністю українського „Сокола” виявляли студенти, ремісники та молода українська інтелігенція Львова. М. Грушевський писав: „у сфері освітній і народно-організаційній дав себе знати незвичайний розвій читалень Просвіти і товариств гімнастичних, т. з. „Січей” і „Соколів”, які нечувано зворушили народні маси, розбудили в них бажання знання, освіти, інстинкти організації й солідарності”²⁴.

Сокільська ідея боротьби за соборну Україну була привабливою, однак на початковому етапі своєї діяльності український сокільський рух не мав підтримки серед сільського населення²⁵. Причиною цього було несприйняття назви „Сокіл” серед селян. Як свідчить дослідник М. Гуїванюк, сучасники тих подій зазначали: „...Наші селяни відносяться до польського „Сокола” з найбільшим недовір’ям, навіть вороже..., тому саме слово „Сокіл” селяни сприймають як щось польське...”²⁶. Одним із перших сокільських осередків у сільській місцевості був протипожежний „Сокіл” у с. Купчинцях на Тернопільщині. Станом на 1913 р. у сільській місцевості вже налічувалось 600 „Соколів”²⁷, які окрім пожежно-руханкової діяльності проводили ще й культурно-просвітницьку роботу.

²³ В. Бережанський, *Галицькі військово-спортивні організації*, Київ 1997, с. 4–5; А. Благітка, „Сокіл-Батько”: *Спортивно-руханкове товариство товариство у Львові. Альманах 1894–1994*, Львів 1996, с. 12.

²⁴ І. Тиктор, *Велика історія України*, Львів 1948, с. 733.

²⁵ П. Трильовський, „Гей, там на горі „Січ” іде!..”, Київ 1993, с. 9–10.

²⁶ М. Гуїванюк, *Січовий рух у Галичині й Буковині (1900–1914 рр.)*, Чернівці 2009, с. 68.

²⁷ А. Благітка, „Сокіл-Батько”: *Спортивно-руханкове товариство товариство у Львові. Альманах 1894–1994*, Львів 1996, с. 21.

Незважаючи на те, що в „Соколі” згуртувались кращі сили міського українського населення, до 1901 р. він обмежувався територією м. Львова²⁸. Тривалий час сокільська ідея не знаходила прихильників на теренах Буковини. З метою залучення до занять спортом населення різних соціальних верств та груп у 1902 р. було створене жіноче відділення „Сокола”, активними членами якого були О. Суховерська (Федів), Д. Навроцька (Білинська), С. Сидорович та ін. Згодом були засновані сокільські товариства в інших містах: 1902 р. – у Станіславові, Перемишлі, Коломиї; 1903 р. – у Самборі, Чорткові, Тернополі; 1904 р. – у Бучачі, Кутах, Бережанах, Золочеві.

З 1909 р. львівський „Сокіл” став центром сокільського руху краю під назвою „Сокіл-Батько”. Його рішення та постанови стали обов’язковими для виконання в усіх сокільських та січових філіях, які повинні були звітувати перед „Соколом-Батьком”, виконувати одержані доручення та інструкції. Зв’язковою ланкою між „Соколом-Батьком” і периферійними осередками були обласні та окружні старшини²⁹.

Найвищим органом „Сокола” були загальні збори членів. Збори скликали один раз на рік, на яких обирали старшину в складі голови, двох заступників і дев’яти членів. Участь у товаристві вимагала певних членських внесків. Кожний член товариства, який сплатив місячну платню, мав право тричі на тиждень відвідувати гімнастичні зали. Майно товариства складалося з пожертвувань, допомоги від різних організацій і установ, а також із прибутків від культурних заходів та спортивних змагань.

Уся робота товариства проводилась у комісіях із трьох–семи осіб. Протягом багатьох років назви комісій змінювалися. Так, наприклад, у перший рік існування „Сокола”, його діяльність проводили такі комісії: „забавова” (проведення різноманітних вечорів), „гімнастичної термінології” (для створення і впровадження спеціальних термінів), „одягова” (для створення підручників і статутів для сільських та міських гімнастично-пожежних товариств), а також комісія, яка винаймала домівку для товариства.

Перші засідання старшин товариства відбувалися або в приміщеннях товариства „Зоря”, або в кімнатах „Народної торгівлі”, однак уже VI засі-

²⁸ В. Гордієнко, *Українські Січові Стрільці*, Львів 1990, с. 6.

²⁹ О. Дем’янюк, *Український молодіжний рух Західної України: від зародження до боротьби за Українську державність*, Луцьк 2007, с. 70.

дання старшин, що відбулося 15 березня 1894 р., проведено у власному приміщенні будинку по вул. Підвальной, 7 (м. Львів).

З початком 1901 р. відбулися нові вибори керівництва сокільської організації. Загальні збори обрали керівником „Сокола” Альфреда Будзиновського, а його заступником – Івана Боберського. Однією з перших ініціатив А. Будзиновського стало активне впровадження вправ, пов’язаних із протипожежним навчанням, і створення пожежно-руханкових філій. Першу пожежну філію „Сокола” було утворено в Скнилові. Для підготовки пожежних інструкторів організовано пожежні курси. А. Будзиновський видав підручник „Туристика” і підготував до друку посібник „Пожарник”. Варто зазначити, що останній був єдиним підручником українською мовою такого типу і, за твердженням Оксани Вацеби, його перекладено польською мовою для навчальних потреб у польськомовних освітніх закладах³⁰.

За ініціативи та під керівництвом Івана Боберського з 1 жовтня 1901 р. розпочато навчання за участю членів учительського гуртка. Першими учителями були Степан Гайдучок, Петро і Тарас Франко, Євген Любович. Так, Петро Франко викладав фізкультуру у львівських школах, брав активну участь в українському пластовому житті. Ще один син Івана Франка – Тарас – після Першої світової війни вчителював в Академічній гімназії у Львові.

У 1903 р. при товаристві було засновано музичну секцію, яка згодом переросла у вищий навчальний заклад, що став першим освітнім закладом такого рівня, який ґрунтувався на вивченні музичного мистецтва.

Одним із головних завдань товариства було спортивне виховання та фізична підготовка своїх членів. Члени товариства займалися такими видами спорту, як велосипедний (наколесництво), веслування, фехтування, лижний спорт (лещетарство), ковзанярський та санний спорт, хокей (гаківка), баскетбол (кошиківка), волейбол (сітківка або відбиванка), бокс (стусан), туризм (мандрівництво), стрільба. До речі, спортивну термінологію опрацював І. Боберський, який у жовтні 1908 р. очолив український сокільський рух. За власні кошти новообраний керівник товариства опублікував перші підручники гімнастичних вправ і спортивних ігор: „Забави й гри рухові” (1904–1905), „Копаний м’яч” (1906), „Значення руханкових товариств” (1909) тощо.

³⁰ Б. Трофим’як, *Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX – перша пол. XX ст.)*, Тернопіль 2001, с. 109.

За ініціативи членів товариства проведено урочисті вечори з нагоди пам'ятних історичних дат, підготовлено концерти, поставлено театральні вистави (у театральній секції, якою керував А. Будзиновський розпочав свою творчу діяльність Лесь Курбас)³¹.

Завдяки популяризаторським старанням організаторів сокільського руху для українців публікували різноманітні книжки-брошури, зокрема, 1904 р. побачили світ видання „Пожарництво” А. Щербовського, „Підручник ігор та забав” І. Боберського; 1905 р. – „М'ячеві ігри”, „Ізда на лещетах”, „Легка атлетика”, „Підручник до англійських ігор” та ін. Щороку виходив друком „Сокільський календар”. Його видавали В. Лаврівський, С. Горука, подаючи в ньому найважливіші дати та події з історії України. У 1909 р. опубліковано брошури під редакцією С. Горука – „Прилюдні вправи”, „Ситківка”, „Порадник для Соколів і Січей”, праці І. Боберського „Лавчина і Щеблівка” (1910 р.) та „Нові шляхи до тілесного виховання” (1911 р.). Були ще й періодичні видання – „Сокільські вісті” та „Вісті з Запорожжя” (з 1910 р.), спочатку як двосторінковий додаток до „Нового слова”, а з січня 1911 р. – як самостійний місячник руханкових і пожежних товариств, навіть із власним додатком „Пластовий табір”³².

На початку ХХ ст. український „Сокіл” став масовою організацією. Свідченням цього є сокільські маніфестації (здвиги) в Стрию (1909 р.), Тернополі (1910 р.), Станіславові (1911 р.), Львові (1911 р.), Бережанах (1911 р.), Калуші, Жовкві, Підгайцях, Роздолі, Снятині (1912 р.). Окружні маніфестації відбувалися у Львові, Рава-Руській, Олеську та Білім Камені в 1913 р. Ці здвиги мали значення не тільки для розвитку фізичного виховання та спорту, але й для національної консолідації та піднесення рівня національної свідомості. Варто зазначити, що 15 жовтня 1911 р. у Львові проходили Запорізькі ігри з безпосередньою участю українських „Соколів”³³, але найвражаючим був ІІ Крайовий Шевченківський здвиг у Львові,

³¹ М. Лазарович, *Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба*, Тернопіль 2005, с. 31; А. Благітка, „Сокіл-Батько”: *Спортивно-руханкове товариство у Львові. Альманах 1894–1994*, Львів 1996, с. 25.

³² А. Благітка, „Сокіл-Батько”: *Спортивно-руханкове товариство у Львові. Альманах 1894–1994*, Львів 1996, с. 25.

³³ ЦДДА України, м. Львів, ф. 312, оп. 1, спр. 62, арк. 7.

проведений у червні 1914 р., де взяло участь близько 12 тис. осіб³⁴, серед яких були й члени січових та пластових організацій.

Одним із позитивних факторів, який сприяв розвитку міжнародних контактів українського „Сокола”, було проведення щорічних Всесокольських Здвигів у Празі, які збирали соколів – представників усіх слов’янських народів. Це дійство відбувалось переважно в липні. Участь українського товариства „Сокіл” у Всесокольському Здвигу відбулася завдяки І. Боберському, під керівництвом якого сокілький рух став ще масовішим та особливо активним у свої діях, а фізичне виховання в товаристві досягло високого рівня. Він вишколив у сокільському учительському гуртку перших вчителів гімнастики, написав підручники на різні теми фізичного виховання, видав описи вправ для сокільських виступів. Гасло І. Боберського про здорове тіло та здоровий національний дух стало кредом для цілої когорти української молоді. Головою товариства він був до 1920 року. За час головування І. Боберського український „Сокіл” став найбільшою та найчисельнішою українською гімнастично-спортивною організацією Східної Галичини.

Кількість членів українського „Сокола” постійно зростала. Так, станом на лютий 1913 р. у Галичині діяло 880 місцевих осередків сокільських товариств, а на початок 1914 р. їх було 974. Товариства „Сокола” об’єднували представників інтелігенції, студентства, селянства, робітничого класу та духівництва.

З початком Першої світової війни український „Сокіл”, разом із січовими та пластовими організаціями Східної Галичини, був співзасновником Легіону українських січових стрільців. Вихованці „Сокола” становили ядро першої військової національної формації новітньої доби, яка після понад двохсотлітньої перерви визвольних змагань відродила козацькі традиції збройної боротьби за державні інтереси, об’єднала в своїх рядах людей відданих українській справі, збагативши їх новими духовними і політичними цінностями.

Отже, історія сокільського руху слов’янських народів – своєрідний напрям національно-визвольної боротьби поневолених народів Західної Європи, який виник у XIX ст. Зародження цього руху було спричинене насамперед боротьбою слов’янських народів імперії Габсбургів – чехів,

³⁴ М. Лазарович, „Гей, ви, стрільці січовії”. Формування українського стрілецького руху в Галичині: причини, передумови, наслідки, Тернопіль 2004, с. 31.

поляків, українців – за культурну автономію, а в перспективі – за національну незалежність. Безпосереднім приводом до започаткування сокільського руху послужило те, що в 1811 р. у Берліні німецький педагог, історик і філолог Фрідріх Людвіг Ян (1778–1852) заснував гімнастично-спортивне товариство, яке виступило потужною антинаполеонівською патріотичною силою. Членами цього молодіжного руху були ремісники, купці, студенти, службовці та педагоги, які брали участь у військових баталіях проти Наполеона Бонапарта за свободу та незалежність німецького народу. Гімнастично-спортивні товариства, створені за зразком того, яке започаткував Ф. Ян, безпосередньо сприяли поширенню німецького націоналізму й об'єднанню Німеччини. Поява сокільства в Габзбурзькій імперії в другій половині XIX ст. була зумовлена тодішніми реаліями. Це були, насамперед, революційні події 1848–1849 рр., крах феодальної системи та посилення національно-визвольної боротьби. Саме тому наприкінці XIX – на початку XX ст. розпочався новий етап боротьби слов'янських народів Австро-Угорщини за державність.

Із польськими та українськими сокільськими товариствами пов'язані яскраві етапи самовідданої праці. Вони були створені як один із елементів всеслов'янського сокільського руху. Молодіжні товариства „Сокіл” сприяли фізичному, духовному та культурному розвитку своїх членів. Важливим було те, що саме ці гімнастично-спортивні сокільські товариства стали ядром національних військових формувань, які напередодні та в роки Першої світової війни виступили на захист державних інтересів (27 серпня 1914 р. поляки створили Західний та Східний польські легіони, а 3 вересня 1914 р. українці Східної Галичини сформували Легіон Українських Січових Стрільців).

БІБЛІОГРАФІЯ

- Бережанський, В. 1997. *Галицькі військово-спортивні організації*, Київ.
- Благітка, Анна. 1996. „Сокіл-Батько”: *Спортивно-руханкове товариство у Львові. Альманах 1894–1994*, Львів: РВО „Основа”.
- Боберський, Іван. 1939. *Українське сокільництво (1894–1939)*, Львів.
- Дем'янюк, Олександр. *Український молодіжний рух Західної України: від зародження до боротьби за Українську державність*, Луцьк: Твердиня.
- Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 350, оп. 1, спр. 3490.
- ДАЛО, ф. 350, оп. 1, спр. 4900.
- ДАЛО, ф. 350, спр. 4918.

- Гордієнко, Володимир. 1990, *Українські Січові Стрільці*, Львів.
- Грушевський, Михайло. 1923, „Сучасне сокільство й наука нашої минувшини”, *Громадський вісник*, № 12.
- Гуйванюк, Микола. 2009, *Січовий рух у Галичині й Буковині (1900–1914 рр.)*, Чернівці: Зелена Буковина.
- Кубійович, Володимир. 1976. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина*, Т. 8, Париж–Нью-Йорк.
- Лазарович, Микола. 2004. „Гей, ви, стрільці січовії”. *Формування українського стрілецького руху в Галичині: причини, передумови, наслідки*, Тернопіль: Джура.
- Лазарович, Микола. 2005, *Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба*, Тернопіль: Джура.
- Леник, Володимир. 1994. *Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 р.)*, Мюнхен–Львів: б. в.
- Монолатій, Іван. 2008. *Українські легіонери: формування та бойовий шлях Українських січових стрільців, 1914–1918 рр.* Київ: Темпора.
- Polak P., Huzarski M., „Participation of Members of Polish Gymnastic Society „Sokol” in Rzeszow in Polish and International Sokol Slets until 1939”, *Prace Naukowe Akademii im. Jana Dugosza w Czstochowie Kultura Fizyczna* 2014, t. XIII, nr 1.
- Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІА України, м. Львів), ф. 312, оп. 1, спр. 12.
- ЦДІА України, м. Львів, ф. 312, оп. 1, спр. 62.
- ЦДІА України, м. Львів, ф. 312, оп. 1, спр. 79.
- Тиктор, Іван. 1948. *Велика історія України*, Вінніпег: Літопис УПА.
- Трильовський, Петро. 1993. „Гей, там на горі „Січ” іде!..”, Київ.
- Трофим’як, Богдан. 2001. *Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі Галичини (друга половина XIX – перша половина XX ст.)*, Тернопіль: Економічна думка.
- Вацеба, Оксана. 1997. *Нарис з історії західноукраїнського спорту*, Івано-Франківськ: Лілея НВ.
- Животко, Аркадій. 1999. *Історія української преси: Навчальний посібник для студентів факультетів журналістики вищих закладів освіти*, Київ: Наша культура і наука.